

ΜΕΝΕΛΑΟΣ
ΔΟΥΝΤΕΜΗΣ

πεζογραφία

1

ΣΥΝΝΕΦΙΑΖΕΙ

ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΛΟΥΝΤΕΜΗΣ

ΣΥΝΝΕΦΙΑΖΕΙ

1923. Ένα ορφανό αγόρι, μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, θα βρεθεί προσφυγόπουλο στο Βερτεκόπι, στη Δυτική Μακεδονία· εκεί, θα βρει απάγκιο στη φιλία του με τον μικρό Σουκρή, που ως μουσουλμάνος θα αναγκαστεί να ακολουθήσει την αντίστροφη διαδρομή – αν και η ζωή έχει άλλα, σκληρότερα σχέδια για τη μοίρα του. Η περιπλάνηση του μικρού ήρωα σε πόλεις και χωριά της Βόρειας Ελλάδας, στην προσπάθειά του να επιβιώσει, θα τον φέρουν αντιμέτωπο με τις αντοχές του, θα του δείξουν τη σκληρότητα της ζωής, χωρίς ωστόσο να πλήξουν την αγνή του ευαισθησία που επίμονα αναζητά τον τόπο όπου δεν είναι δυστυχισμένα τα παιδιά...

Η πένα του Λουντέμη, με αφηγηματική δύναμη, ζωντανεύει μια ολόκληρη εποχή στην οποία τα σύννεφα, «καλά κουμάσια και του λόγου τους», «μέσα τους έχουνε κρυμμένο το πικρό κεντρί».

Ο Μενέλαος Λουντέμης γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1912. Με τη Μικρασιατική Καταστροφή, εγκαθίστανται οικογενειακώς στην Πέλλα. Στην εφηβεία του αναγκάζεται να εργαστεί ως λαντζιέρης, λούστρος, ακόμη και στα έργα του Γαλλικού ποταμού. Στη Δ' τάξη του Γυμνασίου αποβάλλεται από όλα τα γυμνάσια της χώρας «για πολιτικούς λόγους». Έπειτα από μια οδύσσεια μετακινήσεων, φτάνει στην Αθήνα όπου διορίζεται βιβλιοθηκάριος το 1938, τη χρονιά που θα τιμηθεί και με το Κρατικό Βραβείο Λογοτεχνίας. Την ίδια εποχή θα γίνει μέλος της Εταιρίας Ελλήνων Λογοτεχνών. Στην Κατοχή θα πάρει μέρος στην Εθνική Αντίσταση από τις τάξεις του ΕΑΜ. Στον Εμφύλιο συλλαμβάνεται για εσχάτη προδοσία· εξορίζεται στη Μακρόνησο και τον Άη Στράτη. Το 1958 δικάζεται, καταδικάζεται και εκπατρίζεται έπειτα στο Βουκουρέστι· το 1967 τού αφαιρείται η ελληνική ιθαγένεια, έως το 1976 που επιστρέφει στην Ελλάδα. Ένα χρόνο αργότερα πεθαίνει από καρδιακή προσβολή.

Τα βιβλία του «πιο πολυδιαβασμένου Έλληνα λογοτέχνη μετά τον Καζαντζάκη» μεταφράστηκαν σε πολλές γλώσσες, ακόμη και στα κινεζικά και τα βιετναμέζικα.

ΣΕΙΡΑ: ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΕΝΕΛΑΟΥ ΛΟΥΝΤΕΜΗ

Επιμέλεια σειράς: *Ελένη Κεχαγιόγλου*

Καλλιτεχνική διεύθυνση: *Γιάννης Καρλόπουλος*

Γραφιστική επιμέλεια: *Εύη Καλογεροπούλου*

Διόρθωση: *Ευαγγελία Δημητριάδου*

Σελιδοποίηση: *Αφροδίτη Ανδριολάτου*

ISBN: 978-960-503-210-4

© 2012 Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη Α.Ε.

Το παρόν ψηφιακό βιβλίο αποτελεί προσφορά του Εκδότη, η οποία διατίθεται μέσω ειδικής εφαρμογής προς τους χρήστες ηλεκτρονικών μέσων, ήτοι ηλεκτρονικών υπολογιστών, laptops, notebooks, e-readers, ταμπλετών (π.χ. ipad), smartphones, smart TV και τυχόν άλλων μέσων που θα προκύψουν στο μέλλον. Απαγορεύεται η καθ' οιονδήποτε άλλον τρόπο διάθεση του παρόντος. Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας, απαγορευτικής των προσβολών της. Επισημαίνεται, πάντως, ότι κατά τον Ν. 2121/93 (όπως έχει τροποποιηθεί με τον Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (η οποία έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975) απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε βάση δεδομένων, και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Κεφάλαιο Πρώτο

Τη βροχή την καλέσανε στο γάμο και δε δέχτηκε. «Όχι δα!... αστειεύεστε;» είπε. «Τι γυρεύει η αλεπού στο παζάρι; Όχι, να σας χαρώ, δεν έρχομαι – δεν! Αφήστε με, πάω σε δουλειά».

«Μπα!... Και σαν τι δουλειά έχεις εσύ, στρίγκλα;» της είπαν.

«Χάι χάι! Σαν τι δουλειά; Να, πάω να πνίξω κάτι σοδειές εδώ κάτω στο βάλτο».

Κι όπως το 'πε και το 'κανε. Ναι, η στρίγκλα, το 'κανε. Πήγε, οσμίστηκε το χώμα, το βρήκε της αρεσκιάς της, χίμηξε και το 'πνιξε. Κι ύστερα δίνει μια και πάει και χώνεται μες στα σύννεφα. Καλά κουμάσια και του λόγου τους – τα σύννεφα θέλω να πω. Σου κάνουνε τ' ανήξερα περιστεράκια (σου παρασταίνουνε

το πούπουλο) και μέσα τους έχουνε κρυμμένο το πικρό κεντρί. Αμ αυτά ήτανε –ποια άλλα;– αυτά ήτανε που φέρανε όλο το κακό. Πηγαίνανε πάν’ απ’ το βάλτο σαν τα φουσκωμένα βουβάλια, ξερνοβολούσαν, και κατόπιν γυρνούσανε ξεθυμασμένα και λέγανε κατά τον αέρα: «Έλα, τώρα έχεις το ελεύθερο να μας πάρεις».

Και κείνος τ’ άρπαχνε σαν κουρελάκια και τα ξοστράκιζε κατά τη δύση.

Δουλειά δεν είχε ο καλός σου (για τον ουρανό θέλω να πω), δουλειά δεν είχε και δουλειά πήγε και μας σκάρωσε μες στην ντάλα του καλοκαιριού. Σαν να μην του ’φτανε που μας τσιγάριζε το καύκαλο, σαν να μην του ’φτανε που άναψε τα χαλίκια του δρόμου και μας έκανε να πηδάμε σαν ζεματισμένοι τσαλαπετεινοί. Ήρτε και μας έφερε κι αυτή την ακάλεστη μουσαφίρισσα, τη βροχή, και μας αναποδογύρισε την τάξη της ζωής μας. Και κείνη πάλι, η προκομμένη, το πήρε επάνου της που είχαν την ανάγκη της και δώσ’ του κι έπεφτε, δώσ’ του... δώσ’ του... δώσ’ του... Ήβρε το χώμα νηστικό κι άρχισε να το ταΐζει, να το ταΐζει... να το ταΐζει... σαν κάτι ξιπασιάρες αρχοντοχωριάτισσες που σώνει και καλά να σε σκάσουνε στο φαγοπότι – θες δε θες...

Σαν την τρελή την αλογάρισσα έκανε η βροχή. Και πού δεν πήγε και πού δεν έπεσε. Έπεσε στις ρεματιές και στα λακκώματα... έπεσε σε στρούγκες και σε βαρκά, και στους σγουρούς τους κάμπους... Εκεί που κυλούσαν αγκομαχώντας οι βοϊδάμαξες, κι ίδρωναν οι ζευγολάτες. Εκεί που υψώνονταν σαν μιναρέδες οι θυμωνιές και σήκωναν τουλούπες σκόνη τ' αλόγατα...

Έρθε μουγγή και κρυφοδαγκανιάρια, σαν το κακό σκυλί που σ' τη δίνει από πίσω.

Πώς μας βρήκε τούτο το κακό, δεν το καταλάβαμε. Όλο το πριν διάστημα ο ουρανός καμάρωνε λουλακής κι ολοκάθαρος: Ήταν σαν ένα μεγάλο στρογγυλό καραβόπανο που το φυσούσαν απ' τη μέση του κάμπου και φούσκωνε πάνω απ' τα κεφάλια μας. Όλο κι όλο ένα, μονάχα ένα συννεφάκι σαν το φασκιωμένο μωρό, σκάλωνε στο χωνί της αντικρινής βουνοσειράς και ξεκαλοκαίριαζε κει. Δεν ξέρω αν πήρε κι αυτό το μικράκι μέρος στο κακό, μα το κακό ήταν μεγάλο.

Μέσα στο βάλτο που τον έπνιγε η βροχή ήμασταν κι εμείς, μια κομπανία ξωμάχοι. Ήμαστε δεκατρείς – γρουσούζικος αριθμός, μα η βροχή ούτε και μας μέτρησε. Τέσσεροι γέροι, τρία παιδιά, πέντε παλικάρια, κι ο μπισκα-Πέτρε, τ' αφεντικό, ο «γουρουνοπετρής»

καθώς θα τον λέγαμε στη γλώσσα μας. Στραγγίζαμε ολημερίς κάτω απ' το λιοπύρι και κερδίζαμε το ψωμί μας – σκέτο ψωμί, κριθαρόψωμο. Φτιάχναμε τούβλα. Τούβλα για τα ψηλά σπίτια που θέλανε να γίνουν ψηλότερα.

Έκλεινα τους δυο μήνες σ' αυτή τη δουλειά. Ήμουν μια χαψιά λιανοπαίδι, μα αυτό δεν τον ένοιαζε τον αφεντικό μου. Κείνος τούβλα ήθελε. Τούβλα, που γινόντανε δραχμές γι' αυτόν, και ζαρωματιές για μας.

Άχαρη δουλειά. Στυφή. Ας είναι.

Είχα βρεθεί σε μεγάλη σφίξη να ξεπέσω κει πάνου, να σμίξω με κείνον το λασπόκοσμο και να τραβάω τόσα βάσανα.

Πριν έκανα εμπόριο. Αγόραζα ένα μεγάλο καλάθι φρούτα, τα 'βαζα στην πλάτη, και πήγαινα δυόμισι ώρες δρόμο, σ' ένα χωριό με σταθμό –το Βερτεκόπι– και τα πουλούσα στο τρένο. Μα ύστερα μου τύχανε λυπητερά καθέκαστα και την άφησα τη δουλειά του πουλητή, την άφησα... γιατί ζυμώθηκε με φαρμάκια κι αίματα.

Και να τώρα που... συμπαθήστε με. Δε μου είναι μπορετό να προχωρέσω αν δε θυμηθώ και δεν αραδιάσω αυτά τα λυπητερά καθέκαστα.

Να πώς έγιναν: Είχε στρώσει για καλά η δουλειά του πουλητή εκεί κάτω στο Βερτεκόπι – «Σκύδρα» το λένε τώρα.

Μέρα με τη μέρα, καλάθι με καλάθι, είχα βρεθεί ένα πρωί πλούσιος! Περιουσία να δουν τα μάτια σου! Εβδομήντα πέντε δραχμές ολοστρογγυλες! Ούτε δεκάρα λιγότερο! Περιουσία να τη βλέπεις και ν' αλληθωρίζεις! Το πώς την έκανα; Α... Αυτό είναι πάλι μια άλλη ιστορία, μια λυπητερή Οδύσσεια από μικρά παιδικά πάθη: Σκαρφαλώναμε στα κάγκελα του Σταθμού, καβγαδίσματα με τους ξενόγλωσσους μουστερήδες, κυνηγήματα και κλοτσιές απ' τους καποτρένους, πετρίες απ' τους κλειδούχους και τους χωροφύλακες... και το χειρότερο: σπρωξιές και κασκαρίκες απ' τους πουλητάδες συντρόφους μου που κι ο μικρότερός τους ήταν διπλός από μένα. Τότες λοιπόν, πώς τα κατάφερα να συνάξω όλο κείνο το θησαυρό; Τα κατάφερα: Είχα πάρει παραγιό. Έναν τίμιο παραγιό, που τον άφηνα να 'χει έγνοια στο πράμα, κι εγώ άρπαζα δυο στα δυο τα μισοκάρικα καλάθια και σκαρφάλωνα στα βαγόνια... Μα τώρα τι ήθελα και τον ανάφερνα τον παραγιό; Τι ήθελα να πάρω –ύστερα από τόσα

χρόνια— αυτή τη βραδινή λύπη; Μα ας είναι... Ας το πιω το ποτήρι.

Σουκρή τον λέγανε. Ήταν ένα δεκάχρονο Τουρκόπουλο που με τιμούσε σαν τον τρανό αφέντη. Βολικό και φιλότιμο σαν το σκυλί. Τίμιο σαν άγγελος και άσκημο σαν μάρτυρας. Το γνώρισα ένα μεσημέρι καθώς περιτριγύριζε ένα γύρω στο Σταθμό μη βρει κάνα φανταχτερό χαρτί, κάνα πιωμένο τσιγάρο για τη βάβω τη θεριακλίδισσα, κάνα σάπιο φρούτο για να καταλαγιάσει την πείνα του. Ήταν απ' τα μπουλούκια, τις τούρκικες φαμελιές που τις είχαν τώρα μήνες στοιβαγμένες μες στα χωράφια για να τις πάρουνε τα τρένα και να τις πάνε στις καινούργιες πατρίδες. Εκεί κάτω, στα χωράφια που αφήσαμε κι ήρθαμε τόσο μακριά τους για να τα θυμόμαστε και να λέμε «αχ...».

Εκεί κάτω στο Βερτεκόπι γινόταν ένα αντάμωμα λυπητερό. Βαγониές Ρωμιοί και Ρωμιόπουλα ανέβαιναν για τον τούρκικο κάμπο της Καρατζόβας. Κι άλλες βαγониές με Τουρκόπουλα κατέβαιναν για τους γιαλούς της Ανατολής. Κάτι ταξίδια αθέλητα, απελπισμένα. Να ζηλεύει ο Τούρκος το Ρωμιό και ο Ρωμιός τον Τούρκο.

— Ώρα καλή... Και —αμάν...— μη μας τα τυραννήσετε τα χωματάκια μας.

Και σμίγανε τα χέρια τους, μπροστά σε κάτι μάτια κατακόκκινα. Και τα τρένα σφυρίζανε. Σφυρίζανε και τρέχανε σαν τρελά, με κάτι βαρυκαρδισμένους ανθρώπους μέσα. Κάτι ήμερα, καλόβουλα δεντριά, που τα ξεριζώσανε άπονα για να τα φυτέψουνε σε πικρά χώματα και ξένα.

– Εμείς δε φταίμε, αρκαντάς, δεν το θέλαμε. Ο Αλλάχ ας το πει.

– Αμάν... κι εμείς δεν το θέλαμε, αδέρφια. Κιαμήλ! Να, το μαντίλι μου... βάλ' το παντιέρα σε μια καλαμποκιά.

– Αχ!... Να κι εσύ το φέσι μου, Βαγγέλ'... βάν' το σκούφια στο μποστάνι σου –αχ– να φευγατίζεις τις κουρούνες.

– Ποιος είν' ο άπονος που μας το 'κανε;

– Μπιλμέμ (δεν ξέρω). Απ' τον Αλλάχ να το βρει... Και τα μάτια στάζανε ζεστά δάκρυα, και τα τρένα χύνανε ζεστά νερά. Κι η μηχανή έβγαζε σύννεφα που ανηφόριζαν κατά τα σύννεφα τ' ουρανού. Και πάνου από τα σύννεφα της μηχανής και τ' ουρανού, αντάμωσαν ο Έλληνας Θεός με τον Τούρκο Θεό που αλλάζανε κι αυτοί πατρίδες στον ουρανό – και ρωτήθηκαν κι αυτοί «γιατί», και τα σύννεφα είπαν «μπιλμέμ»...

«Μπιλμέμ» είπαν κι αυτά (δεν ξέρω) και μαύρισαν πιο πολύ.

Η φαμίλια του Σουκρή έκανε τσαρδί κάτου από μια σκαμιά και καρτερούσε χωρίς χαρά να 'ρθει ένα τρένο και να την πάρει. Ένα μήνα τώρα ήταν για πανιά, και πανιά δεν έκανε. Η βάβω του είχε κόκκινα μάτια. Έφταιγε το σεκλέτι, έφταιγε κι η καπνιά. Ύστερα ήταν κι η πείνα, κι η αναποδιά. Σερνικό το σπίτι δεν είχε, τα δυο ξερά χέρια της μάνας το κουμαντάριζαν. Ήρθε τώρα και το ξεσπίτωμα. Έτσι είναι. Όπου πάει μια στεναχώρια πλακώνει κι άλλη μια.

Μεγάλος σεβντάς τον είχε πιάσει το Σουκρή με την πραμάτεια μου, απ' την πρώτη μέρα που την έστησα κάτ' απ' το πλατάνι του Σταθμού.

Στεκότανε εκεί αντίκρυ στα ροδάκινά μου και τα κοιτούσε με κάτι χοντρές χοντρές άσκημες χειλάρες που στάζανε παχύ σάλιο. Ύστερα γλειφότανε. Τα μάτια του έτρωγαν και τα χείλη του έγλειφαν. Τότες εγώ ο «έμπορας» – που δεν ήμουνα καθώς φαίνεται και πολύ της προκοπής έμπορας, γιατί με πήρε η ψυχρόνια:

– Γκιελ, του είπα... Παιδί... του είπα – Γκιελ... (έλα), να, φάε ένα...

Του διάλεξα το καλύτερο της μόστρας και του το χάρισα.

– Γιοκ... μου λέει, τσ... τσ... (όχι, όχι!) Δεν το παίρνει. Μόνο απλώνει το μαύρο χέρι του και διαλέγει ένα μικρό, μισοάγουρο και χτυπημένο. Αυτό είναι! Το χώνει βιαστικά στον κόρφο του και μου κάνει έναν πλούσιο τεμενά.

Βρε! τι ήταν αυτό; Κοιτάζω το σουλούπι του και με πιάνει ντροπή. Ο Σουκρής πάει σαν το χαρούμενο κουβαλητή στη βάβω του.

Την άλλη, να σου τον μπροστά μου μαύρος κι αποφασισμένος:

– Τσελεμπή... μου λέει, με θέλεις για παραγιά; και κοκκινίζει.

Κοίταξα τα χέρια του... ήταν λίγο άπλυτα – διορθωνότανε το κακό. Κοίταξα τα μάτια του. Ήταν τίμια, τίμια και βολικά. Βολικά για κάθε δουλειά που χρειαζότανε εμπιστοσύνη.

– Σύμφωνα... (χάρισέ μου τ' όνομά σου)... Σύμφωνα, Σουκρή... μα μη μου το ξαναπείς για παραγιά. Αν θες για συνεταίρος, κάτι γίνεται. Έλα τώρα, ορίστε στο τραπέζι μου. Αυτά τα λέμε αύριο. Μπούιουρουμ, Σουκρή (ορίστε).

Μοιραστήκαμε το ξεροκόμματό μου και τα σάπια μου φρούτα. Για χάρη του μάλιστα πήγα και στη μανάβισσα του Σταθμού (θεια-Κατερινιώ με τ' όνομα και τα μουστάκια) κι αγόρασα μια ζουληγμένη ντομάτα.

Φάγαμε σαν βασιλιάδες. Στο τέλος περάσαμε στα δόντια μας από ένα σπιρτόξυλο –όπως είδαμε να κάνει ο πλούσιος του χωριού, ο κυρ Αυγερινός, που έτρωγε όσες φορές ήθελε... και ήθελε πολλές, και που μύριζε κρεατίλας, δεν τον χώνευα...– και τα ξύναμε.

Σαν ματώσανε καλά τα δόντια μας απ' την καθαριότητα, πήγαμε στην τουλούμπα του Σταθμού... Εκεί φουσκώσαμε τις κοιλιές μας σαν τον κυρ Αυγερινό και ξαπλώσαμε στον παχύ ίσκιο να τις ξεφουσκώσουμε. Μα μας πήρε το κουβεντολόι και ξεχαστήκαμε. Είχαμε να πούμε για χίλια δυο πράγματα. Για εμπόρια, για φορεσιές, για τρένα... Και για κάτι βάρκες... Για κάτι βάρκες σιδερένιες που μπορούσαν να χωρέσουνε ολάκερα χωριά μέσα και που τις λέγανε «παμπόρια».

– Ναι... μα τι θα πει όμως «βάρκες»;

– Α... βάρκες... Να, Σουκρή, σκάφη έχετε; Να, ένα δέντρο σκαλισμένο που πλέουνε τα σκουτιά μέσα... Ένα τέτοιο... Έχετε;

- Ναι... Ναι...
- Ε, να: Πάρε μια σκάφη... μεγάλωσ' την, μεγάλωσ' την, κάνε την ως μια σπιταρόνα... βάλ' της και μια μπουρού να σφυράει... και είναι παμπόρι.
- Α... Εή (καλά). Και ποιος την τσουλάει;
- Εδώ είναι! που δεν την τσουλάει κανένας. Πάει με καπνό. Βγάζει καπνό και πάει.
- Α... καίγεται πα να πει.
- Μμμ... όχι κι έτσι. Μα, κάτι της καίνε μέσα στο άντερό της και τη θυμώνουνε. Και φεύγει...
- Α... Και πού περπατάει; Στη σούσα (δημοσιά);
- Αυτό είναι! Που δεν πάει στη σούσα, μα που κολυμπάει στη θάλασσα.
- Βάι! Τι 'ναι πάλι αυτό;
- Η θάλασσα; Σουκρή, να: πάρε μια χαβούζα μεγάλη, μα πολύ μεγάλη..., που να μην έχει άκρη. Γιόμισ' τη γαλάζιο νερό – ναι, πρέπει να είναι γαλάζιο...
- Ύστερα;
- Ύστερα, Σουκρή, πρέπει να φροντίσεις γι' αλάτι. Θα χρειαστείς ως δέκα σακιά. Πάρε με τη χούφτα σου αλάτι, ρίξε... ρίξε... ρίξε.
- Ε;
- Ε, έκανες θάλασσα. Μα πρέπει να την καλοπιάνεις.

Καμιά φορά –στα καλά καθούμενα– αναποδιάζει, την πιάνει ο θυμός και πνίγει τις βάρκες της.

– Ωχ!

– Ναι, μα το Θεό.

– Βάι... τι λες, εφέντη μ’;

– Ναι, Σουκρή, ναι.

Σωπάσαμε και συλλογιζόμασταν. Πρώτα το τζαναμπέτικο νερό που το πιάνουν οι αναποδιές. Κι ύστερα για το «παμπόρι», γι’ αυτή τη σιδερένια σκάφη, που είναι σαν κανέναν δράκο ξαπλωμένος ανάσκελα στο νερό και καπνίζει την τσιμπούκα του.

– Ε... να, μ’ αυτό θα πάτε στο χωριό μου, Σουκρή.

– Έτσι, ε; Και πώς το λένε;

– Το χωριό μου; Έγγερη... Σταμπούλ.

– Έχει πολλά μαγαζιά, λένε, ε;

– Ου, ου! άλλο τίποτα. Όλο μαγαζιά είναι.

– Έχουνε πενίρια (τυριά), σουτζούκια, παστουρμάδες, ψωμιά χάσικα;

– Ναι... ναι... ναι... Όσα θέλεις, όσα θέλεις.

Ο Σουκρής γλείφτηκε. Τότες εγώ κάτι σκέφτομαι. Το συλλογιέμαι πρώτα μοναχός μου κι ύστερα τον πιάνω από το χέρι.

– Σουκρή, όμως...

– Ε;

– Θα σε παρακαλέσω κάτι. Εκεί στο φεγγίτη του σπιτιού μας θα βρεις ένα χρυσό τζιτζίκι.

– Τζιτζίκι;

– Ναι, σε μια κλωστή... που έχει και το καρότσι του μαζί – ένα σπιρτόκουτο. Σουκρή... τότες που φύγαμε, σηκωθήκαμε βιαστικά και ξέχασα να το μαζέψω... Σουκρή, ξέζεψ' το. Ξέζεψ' το, σε παρακαλώ, γιατί θα κουράστηκε τόσον καιρό ζεμένο. Έτσι, Σουκρή;

– Εή, αρκαντάς, θα το κάνω.

– Ευχαριστώ, Σουκρή.

Κείνη την ώρα ανάμεσα απ' τις κουμούλες στο χώμα μια γερόντισσα φάνηκε κάτι να ψάχνει, σαν να 'ψαχνε να βρει το μυαλό της. Μια στιγμή έσκυψε και μάζεψ' από καταή ένα τσιγάρο. Φορούσε ξεθωριασμένα φτηνά ρούχα, μια σαλβάρα, απ' αυτές που φοράνε οι γυναίκες εεε πέρα στην Ανατολή, κι ένα φακινόλι μουντό, για να σκεπάζει τ' αφανισμένα μάτια της. Βάδιζε και σκόνταφτε στις πετρίτσες και στους μπόγους που 'χαν αφημένους μεσοστρατίς οι χωριάτες. Όλο κάτι γύρευε και κάτι περικαλούσε. Μα οι χωριάτες δεν χαμπαρίζανε. Κάνανε «μπιλμέμ» με τους ώμους και σκύβανε στα τσιγάρα τους. Δε μου είχε πει

τίποτα ο Σουκρός γι' αυτήν, τίποτα για τα ρούχα της, για τα φερσίματά της, μα εγώ τη γνώρισα. Ήταν η βάβω του.

– Σουκρή, του λέω. Σε γυρεύουνε.

Το Τουρκάκι γύρισε. Στα μάτια της γριάς χύθηκε ένας πόνος γλυκός, ένα λυχναράκι φώτισε το έρημο βλέμμα της.

– Κουρμπάν... του κάνει, και το σφίγγει στο κοκαλιάρικο στήθος της, τζιγέρι μου, ανάσα μου... (Τι βαθιά που αγαπούνε οι έρημες οι γριές...)

Ο Σουκρός γάντζωσε τ' άπλυτα δάχτυλά του στη σαλβάρα της. Χώθηκε στις δίπλες της σαν πουλί που απαγκιάζει.

Ύστερα της έδειξε εμένα.

– Να, κοίτα... της λέει. Βλέπεις;

– Τι είναι, κουρμπάν;

– Ο τσελεμπής μου.

– Αλήθεια; λέει η γριά και με πασπατεύει με τα μάτια της.

– Όχι... της λέω, είμαστε αρκαντάσηδες... όχι τσελεμπής.

– Εή... κάνει η γριά και ησυχάζει.

Θέλει να με χαϊδέψει, μα βλέπει τα δάχτυλά της

πολύ κίτρινα και ντρέπεται. Με κοιτάζει μόνο... Μα έτσι με χάιδεψε καλύτερα. Ύστερα χώνει τα δάχτυλά της μες στις τούφες του παιδικού κεφαλιού.

– Πάμε... του λέει... Γκιελ... η μάνα σου τρέμει.

Έτρεμε. Και κείνη έτρεμε.

Εγώ δεν είχα... Ας είχα κάποιον να τρέμει και για μένα. Τι κακό βεράνι είναι η ζωή... Να μην έχεις τίποτα... Ούτε κι έναν για να τρέμει για σένα...

Κι έτσι τρέμεις μόνος σου για τον εαυτό σου.

Το παιδί κρατούσε τη σαλβάρα της σφιχτά, σαν να ήταν συνέχεια με τη γριά. Το μαχαίρι που θα τους χώριζε θα τους έσφαζε και τους δυο. Τι όμορφο που είναι να σ' αγαπούν έτσι, να σε κρατούν έτσι. Ο Σουκρή ήταν τώρα αρχοντόπουλο, κολυμπούσε μες σε πλούσια αγάπη. Δεν τον ένοιαζε που τα νύχια της βαβάς του ήταν κίτρινα. Του άρεσε όπως τον κρατούσαν. Τ' αγαπούσε.

Η γριά με το Σουκρή σε λίγο ξεκίνησαν.

– Γιάριν (αύριο), μου λέει το Τουρκάκι και μου άπλωσε το άπλυτο χέρι του.

– Γιάριν, Σουκρή. Κράτα τη συμφωνία μας.